

Використані джерела:

1. *Зайнчковський М. Л.* Структура сучасного комплексу прав людини // Мультиверсум. Філософський альманах / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – 2002. – Вип. 27. – С. 13-23.
2. *Руднева О. М.* Міжнародні стандарти прав людини та їх роль у розвитку правової системи України : монографія. – Х. : ХНУВС, 2010. – 352 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. – К. : Юрінформ, 1995. – 186 с.
5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : “Укр. енцикл.”, 2001. – Т. 3. – К-М. – 92 с.
6. *Шейко В. М., Кушніренко Н. М.* Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.
7. *Гусарев С. Д.* Юридична деонтологія : навч. посіб. / С.Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – 2-ге вид., переробл. – К. : Знання, 2006. – 487 с. – (Серія “Вища освіта ХХІ століття”).
8. *Керимов Д. А.* Методология права / Д. А. Керимов. – М. : Аванта, 2003. – 521 с.
9. *Крестовська Н. М.* Ювенальне право України: іст.-теорет. дослідж. : монографія / Н. М. Крестовська. – О. : Фенікс, 2008. – 329, [2] с.
10. *Семенюк Э. П.* Информационный подход к познанию действительности / Э. П. Семенюк. – К. : Наук. думка, 1988. – 240 с.
11. *Орзих М. Ф.* Личность и право / М. П. Орзих. – Одесса : Юрид. лит., 2005. – XLVIII, 262 с. – (Антология юридической мысли. Одесская школа права).

Ивченко И. А. Методология общетеоретического исследования прав детей с ограниченными возможностями: общий обзор проблемы.

В статье рассмотрено понятие и структура методологии общетеоретического исследования прав и свобод детей с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: методология, методы, ребенок с ограниченными возможностями, права и свободы ребенка с ограниченными возможностями.

Ivchenko I. Methodology of general theoretic research for rights of children with disabilities: general review of problem.

In the article a concept and structure of methodology of general theoretic research of rights and freedoms of children with disabilities is considered.

Keywords: methodology, methods, child with disabilities, rights and freedoms of children with disabilities.

Кархут О. Я.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН
У СФЕРІ ОСВІТИ**

У статті розкрито значення та необхідність застосування різноманітних підходів, принципів та методів наукового пізнання при дослідженні механізму правового регулювання

суспільних відносин у сфері освіти з метою забезпечення достовірності, об'єктивності та всебічності висвітлення проблеми.

Ключові слова: методологія юридичної науки, принципи наукового пізнання, методи і прийоми дослідження, механізм правового регулювання суспільних відносин, сфера освіти.

Передумовою будь-якого наукового дослідження є визначення методологічних засад його проведення. Вивчення юридичної проблеми лише тоді може претендувати на істину, коли воно здійснюється за допомогою правильно обраної методології [5, с. 24].

Грунтовне дослідження предмета пізнання, його сутності, ознак, структури, якісних характеристик, динаміки розвитку тощо вимагає від дослідника застосування цілого “арсеналу” методів. А “система підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні заходи їх використання при вивченні державно-правових явищ становить методологію юридичної науки” [15, с. 618].

Аналіз механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти буде неповним без використання різноманітного методологічного інструментарію. Складність предмета, своєрідність обумовлюють також особливості методологічних підходів до його дослідження.

Під методологією дослідження взагалі і проблем механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти, зокрема, слід розуміти систему методів, прийомів і засобів наукового пізнання, яка в такій якості становить комплекс історично складених раціональних шляхів, засобів і форм руху мислення від незнання до знання, від припущення до істини, від одиничного до узагальненого, від явища до сутності [1; 2; 4; 6; 14].

Т. І. Тарахонич підкреслює, що методологія як певний результат наукового пошуку визначає шлях мислення до істини і забезпечує цей шлях відповідними засобами [10, с. 21].

Сутність поняття “методологія” досліджували у своїх працях відомі науковці: В. Д. Бабкін, С. Д. Гусарєв, Д. А. Керімов, М. І. Козюбра, А. Д. Машков, Н. Н. Тарасов, О. Д. Тихомиров, В. М. Сирих, В. М. Селіванов, Л. В. Петрова, Г. І. Рузавін та ін. Аналіз змісту цих досліджень свідчить про неоднозначність даного поняття, його багатоаспектність та важливість для процесу наукового пізнання.

Як відзначає Д. А. Керімов, методологія – явище інтегральне, яке об'єднує систему компонентів, що її утворюють: світоглядні, загальні та спеціальні теорії й концепції, філософські закони й категорії, закони і правила логіки, загальнонаукові та приватно-наукові методи й методики дослідження реальної дійсності. Ось чому методологію не можна зводити лише до одного з названих компонентів, наприклад, до окремого (одного) методу або до вчення лише про деякі методи чи методики, оскільки за їх межами в такому випадку будуть безпідставно залишатися інші, внаслідок чого й методологія як така не буде визначена з необхідною повнотою. Головне завдання методології права, за словами Д. А. Керімова, – забезпечення теоретичної і практичної діяльності певною програмою пізнання правової дійсності [4, с. 60-61].

Методологічною основою загальнотеоретичного дослідження механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти є загальні теоретичні принципи наукового пізнання, дослідницькі підходи, система методів та прийомів.

Істинне дослідження будь-якої правової категорії має здійснюватися за допомогою фундаментальних принципів – вихідних ідей, положень, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи права тощо [7, с. 16].

Відповідно до зазначеного, дослідження механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти також має ґрунтуватися на певних *принципах*.

Теоретики науки про державу і право по-різному розглядають принципи наукового пізнання, визначають їх кількість. Та й назви цих принципів не завжди однакові. Це можна пояснити тим, що майже кожний дослідник має власні прийоми використання методологічного інструментарію, власні погляди на ті чи інші проблеми і засоби їх вирішення.

Проте в теорії держави і права існує ряд основних загальновизнаних принципів наукового пізнання. Серед них перш за все слід назвати *принцип науковості*. Своєю якістю, об'єктивністю та неупередженістю він протистоїть так званому принципу партійності, який в умовах тоталітаризму проголошувався основним принципом марксистсько-ленінської теорії держави і права. Принцип науковості передбачає примат об'єктивного наукового знання над певними тимчасовими кон'юнктурними інтересами тих або інших класів, соціальних груп чи окремих дослідників, адже наукова істина при аналізі, поясненні та прогнозуванні державно-правових явищ і процесів повинна стояти вище над усе [13, с. 42-55].

Сьогодні головне завдання теорії держави і права полягає в одержанні об'єктивних, достовірних, всебічних наукових знань, що дозволить їй стати дієвим засобом формування юридичної свідомості українського суспільства, яка так необхідна в умовах здійснення політичних, економічних і правових реформ [12, с. 40].

Одним з основоположних принципів при здійсненні будь-якого дослідження є *об'єктивність*. Цей принцип означає істинне відображення державно-правової дійсності у науковому знанні, відтворення її такою, якою вона існує реально.

З принципами науковості та об'єктивності тісно пов'язаний принцип *всебічності та плюралізму*, який виражається у комплексному підході до аналізу правових явищ з врахуванням різних точок зору. Основний зміст даного принципу полягає у тому, щоб аналізувати правові явища не самі по собі, а у їх взаємозв'язках і взаємодії з іншими, близькими до них суспільними явищами і передбачає пізнання якомога більшої кількості їх властивостей та зв'язків. Чим більша кількість критеріїв аналізу використовується, тим вірогіднішими будуть висновки [7, с. 18].

Всебічність дослідження механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти досягається шляхом виявлення його сутності, складових елементів; вивчення різних поглядів на зазначену проблему; застосування всієї сукупності методів з метою отримання різноаспектних характеристик.

Важливим у науковому дослідженні є принцип *історизму*, який дозволяє розглядати правові явища в розвитку і історичній взаємодії, а не тільки з точки зору їх сучасного стану. Використання принципу історизму дає можливість простежити логіку змін механізму правового регулювання суспільних відносин в освітній сфері у процесі розвитку держави; з'ясувати, під впливом яких соціально-економічних, політичних чинників з'являлися ті чи інші нормативні документи в сфері освіти.

Чільне місце належить також принципу *комплексності*, який виражає міждисциплінарний підхід, оскільки право – це і юридичне, і соціокультурне, і психологічне, і історичне явище [13, с. 42-55].

Отже, принципи наукового пізнання мають особливе, фундаментальне значення і є невід'ємною складовою методології дослідження механізму правового регулювання суспільних відносин в освітній сфері.

Слід відрізнити принцип наукового пізнання від методу. Якщо принцип – це методологічно-пізнавальна установка, яка забезпечує відношення суб'єкта, котрий пізнає, до предмета пізнання, то метод – це спосіб досягнення цілі і впорядкування пізнавальної діяльності.

Метод розуміють як засіб, за допомогою якого досягається нове знання чи здійснюється систематизація, оцінка, узагальнення інформації; як спосіб, шлях пізнання та практичного перетворення реальної дійсності, система прийомів та принципів, що регулює практичну та пізнавальну діяльність суб'єктів; як прийоми та способи виконання наукового завдання; упорядкований та організований спосіб діяльності, спрямований на досягнення певної практичної чи теоретичної мети; сукупність конкретних прийомів та засобів, вибравши які, дослідник розраховує отримати знання про об'єкт вивчення [10, с. 22].

Дискусійним у юридичній літературі залишається питання щодо класифікації методів юридичної науки. С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров розуміють методологію як систему методів пізнання і практики, тобто систему принципів, правил, прийомів, способів і засобів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему [3, с. 68]. Вони класифікують методи не тільки на рівні загальної методології, а й на рівні окремої науки або окремої наукової дисципліни. Учені вважають, що у пізнавальній та практичній діяльності використовуються різноманітні методи, які можна класифікувати за формами діяльності на: пізнавальні (повсякденні й наукові) та практичні; за формами мислення: раціональні та ірраціональні (інтуїтивні). Наукові методи поділяються на: загальні методи вищого (філософського) рівня, до якого належать діалектична і формальна логіка, що використовується не тільки в науковому пізнанні, а й у практичній діяльності; загальнонаукові методи, які використовуються всіма науками та поділяються на теоретичні та емпіричні; приватно наукові методи, що використовуються групою наук; спеціальні методи, використовуються однією наукою [3, с. 80-96].

Схожа класифікація присутня у працях інших науковців. Так, О. Ф. Скакун розрізняє загальнонаукові методи (застосовуються до всіх наук), під якими розуміє метод філософської діалектики, що розкривається через логічний метод сходження від простого до складного, від абстрактного до конкретного; через принцип єдності логічного та історичного; через системно-структурний, структурно-функціональний та історичний методи; другу групу становлять спеціально-наукові методи (застосовуються до конкретної науки), серед яких вона виокремлює: формально-юридичний, герменевтично-правовий, соціолого-правовий, порівняльно-правовий тощо [9, с. 15-16].

Спробуємо охарактеризувати основні методи і прийоми, які використовуються при дослідженні механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти.

Діалектика як загальний метод пізнання, виконуючи світоглядну та методологічну функцію, характеризує державно-правові явища, у тому числі механізм правового регулювання у їх взаємодії та взаємовпливі. Використання зазначеного методу дає можливість вивчити правові категорії з точки зору динамічних змін, що в них відбуваються на основі таких законів формальної логіки, як: перехід від кількісних змін до якісних перетворень; єдність та боротьба суперечностей між тим, що відживає, та новим; заперечення, з яким пов'язані процеси виникнення, розвитку та вдосконалення зазначених правових явищ [10, с. 23].

Серед сукупності методів, які використовуються юридичною наукою, важливе місце у формуванні нових гіпотез та теорії механізму правового регулювання належить *формально-логічному методу*. Можна погодитися з думкою С. Д. Гусарева і О. Д. Тихомирова, що проникнення в юридичну науку способів, прийомів та процедур, які притаманні іншим наукам, не є суто формальним механічним процесом, а супроводжується відповідно їхньою перебудовою, трансформацією, пристосуванням до специфіки об'єктів державно-правової дійсності [3, с. 69].

Коротко зупинимось на таких прийомах логіки як *аналіз* та *синтез*, які відіграють своєрідну роль у осмисленні досліджуваного явища. Аналіз – це уявне розчленування цілісного предмета на складові частини (сторони, ознаки, властивості або відношення) з метою його вивчення. Синтез – це поєднання раніше виділених частин (сторін, ознак, властивостей або відношень) предмета в єдине ціле [3, с. 81].

За допомогою аналізу механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти характеризується через його складові як елементи складного цілого. У процесі розумового чи фактичного розчленування цілого на частини аналізується структура об'єкта, що вивчається. За допомогою синтезу, в основі якого покладено процес об'єднання частин об'єкта – механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти в єдине ціле, відбувається узагальнення основних ознак, якостей, формується його загальне поняття.

Аналіз та синтез тісно взаємозв'язані з таким логічним прийомом, як *абстрагування*. У філософській літературі зазначається, що абстрагування – це процес відсторонення (часове) від тих предметів, явищ, зв'язків, які ускладнюють розгляд об'єкта дослідження в “чистому вигляді”, необхідне на даному етапі вивчення [10, с. 23]. Воно лежить в основі типології і класифікації, моделювання, побудови теорій як систем знань [3, с. 81]. Відбувається розумове відмежування, виділення лише тих якостей, властивостей, складових об'єкта, які цікавлять дослідника, та одночасне відмежування від інших якостей, в результаті чого створюються певні абстракції - наукові поняття, категорії, теоретичні конструкції тощо. Завдяки абстрагуванню механізм правового регулювання розглядається як явище, що не пов'язане з іншими соціальними феноменами, як сукупність засобів, за допомогою яких здійснюється регулятивний вплив на суспільні відносини в освітній сфері.

З огляду на специфіку нашого дослідження, певну увагу слід приділити і таким логічним прийомам як *індукція* та *дедукція*. Індукція передбачає збір та аналіз окремих фактів, вивчення яких дає можливість виявити загальні та повторювальні риси певних явищ. На основі дедуктивного методу загальні властивості множини переносяться на елементи цієї множини. Тим самим, аналізуючи основні властивості механізму

правового регулювання, дослідник переносить ці властивості на елементний склад даного механізму, відбувається пізнання даного об'єкта від загального до особливого, від абстрактного до конкретного.

Що стосується логічного методу, то часто науковці, розглядають його в єдності з історичним, підкреслюючи, що вони співпадають за кінцевими цілями дослідження, а відрізняються вихідним матеріалом та безпосередніми завданнями дослідження. Історичний метод характеризується конкретно-історичними формами викладу матеріалу, а логічний – абстрактно-теоретичними. Логічний метод є узагальненим відображенням історичного методу, але позбавлений його форми та випадковостей, які дають змогу виявити в історичному процесі найбільш суттєве, закономірне і виразити його в наукових категоріях [11, с. 25].

За допомогою історичного методу досліджується генезис наукових поглядів на розуміння механізму правового регулювання та його складових елементів. Цей метод дає можливість на базі аналізу законодавства в сфері освіти минулих років і практики його застосування виявити тенденції розвитку, накреслити шляхи вдосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти.

Особливе значення на сучасному етапі дослідження проблем механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти має *порівняльно-правовий* (компаративний) метод. Цей метод передбачає вивчення об'єктів пізнання шляхом їх співставлення, виявлення їх схожих та відмінних рис. Порівняльний метод дає можливість бачити в різних правових системах загальне, особливе, індивідуальне (специфічне), принципово протилежне, тобто тотожність та відмінність, що, в свою чергу, дає можливість виявити закономірності та випадковості в процесі розвитку [8, с. 34].

Даний метод дозволяє вийти за межі своєї національної правової системи, проаналізувати проблеми юридичної науки та практики щодо регулювання відносин у сфері освіти інших держав, розширити рамки юридичних пошуків, здійснити обмін правовою інформацією, науковими ідеями, врахувати як позитивний, так і негативний юридичний досвід у законотворчості й у правозастосуванні. Цей метод дозволяє використати встановлене позитивне правове регулювання з указаних проблем і сформулювати пропозиції по вдосконаленню чинного законодавства і практики його застосування.

Н. М. Пархоменко зазначає, що порівняльно-правові дослідження дуже корисні для реалізації правової реформи в державах, що перебувають на трансформаційному етапі розвитку, до яких вона відносить і Україну, оскільки є можливість вийти за межі догматичної дискусії в межах національного права і запропонувати нові методологічні підходи з урахуванням вітчизняного досвіду [7, с. 25].

Важливе місце в системі загальнонаукових методів дослідження, що використовуються всіма сферами наукового знання посідають *структурний* та *функціональний* методи у межах системного підходу.

Функціональний метод – один із базових в юриспруденції. З його допомогою характеризуються найбільш суттєві умови функціонування певної системи. Цей метод дає змогу визначити не стільки дію самої системи, скільки функціонування її окремих елементів в їх взаємозв'язку та взаємозалежності [8, с. 27]. Функціональний метод дає

можливість охарактеризувати механізм правового регулювання як цілісну систему, визначити його структурні елементи з точки зору змін, що в них відбуваються, їх взаємодію, взаємовплив, соціальну цінність. Поряд із зазначеним методом, якщо необхідно визначитися з іншими аспектами зазначеної системи, особливо якщо вона знаходиться у статичному стані, значного поширення набуває структурний аналіз. Досить часто в юридичній літературі використовується поєднання зазначених методів, і вони отримують назву системно-структурного чи структурно-функціонального методу [10, с. 25].

Наведені методи потрібні для здійснення повноцінних, всебічних державно-правових досліджень. На будь-якому етапі дослідження кожен з вказаних методів може бути витребуваний, а тому вже внаслідок цього методологія має бути множинною.

Плюралістичність методів, що використовуються юриспруденцією, забезпечує всебічність аналізу предмета дослідження, а саме – механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти, дає можливість сформулювати його поняття та розробити модель, виявити недоліки правових засобів, що складають даний механізм, і запропонувати способи підвищення ефективності.

З огляду на викладене вважаємо, що методологічні засади дослідження механізму правового регулювання суспільних відносин в сфері освіти включають в себе систему взаємодоповнювальних філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових та спеціально-наукових методів, до яких відносимо як основні: діалектичний, формально-логічний, функціональний, системно-структурний, історичний та порівняльний методи. Кожен з них має свої особливості, що дає можливість ґрунтовно висвітлювати ті чи інші аспекти предмета дослідження.

Використані джерела:

1. *Алексеев С. С.* Философия права / С. С. Алексеев. – М. : Норма, 1999. – 336 с.
2. *Біленчук П. Д.* Філософія права : навч. посіб. / П. Д. Біленчук, В. Д. Гвоздецький, С. С. Сливка. – К. : Атака, 1999. – 336 с.
3. *Гусарев С. Д.* Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.
4. *Керимов Д. А.* Методология права: Предмет, функции, проблемы философии права / Д. А. Керимов. – М. : Изд-во СГУ, 2009. – 521 с.
5. *Кривицький Ю. В.* Теоретико-методологічні основи розуміння механізму правового регулювання / Ю. В. Кривицький // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 22-25.
6. *Нерсесянц В. С.* Философия права : учебник для вузов / В. С. Нерсесянц. – М. : Изд. гр. ИНФА. М-НОРМА, 1997. – 652 с.
7. *Пархоменко Н. М.* Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія / Н. М. Пархоменко. – К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2008. – 336 с.
8. *Радько Т. Н.* Теория государства и права / Т. Н. Радько. – М. : Проспект, 2009. – 744 с.
9. *Скаун О. Ф.* Теория права і держави : підручник. – 2-ге вид. / О. Ф. Скаун. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
10. *Тарахонич Т. І.* Методологічні аспекти дослідження правового регулювання / Т. І. Тарахонич // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 45 – С. 20-26.
11. *Теория государства и права : Курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько.* – М. : Юристъ, 2005. – 512 с.

12. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
13. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження : наук.-метод. посіб. / С. А. Фаренік. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 238 с.
14. Філософія права : навч. посіб / за заг. ред. М. В. Костецького, Б. Ф. Чміля. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.
15. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : “Укр. енцикл.”, 2001. – Т. 3. – 2001. – 789 с.

Кархут О. Я. Методологические засады исследования механизма правового регулирования общественных отношений в сфере образования.

В статье раскрыто значение и необходимость применения различных подходов, принципов и методов научного познания при исследовании механизма правового регулирования общественных отношений в сфере образования с целью обеспечения достоверности, объективности и всесторонности освещения проблемы.

Ключевые слова: методология юридической науки, принципы научного познания, методы и приемы исследования, механизм правового регулирования общественных отношений, сфера образования.

Karhut O. Methodological studies of the mechanism of legal regulation of social relations in education.

The article revealed the importance and necessity of using different approaches, principles and methods of scientific knowledge in the investigation of the mechanism of legal regulation of social relations in education in order to ensure the accuracy, objectivity and comprehensiveness of coverage problems.

Keywords: methodology of jurisprudence, the principles of scientific knowledge, methods and techniques of research, the mechanism of legal regulation of social relations, the sphere of education.

***Лопушанський А. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова***

СТАН ЗАКОНОТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано стан законотворчої діяльності в Україні, визначено ключові проблемні сфери, які його характеризують.

Ключові слова: законотворча діяльність, законодавство, законодавча політика.

Від якості законодавчої бази залежить добробут і рівень життя громадян, захист прав та свобод людини і громадянина, стан законності та правопорядку в суспільстві та державі. Проте ефективні закони неможливі без належно організованого законотворчого процесу, дотримання всіма суб'єктами законотворчої діяльності адресованих їм норм, використання науково-обґрунтованого підходу до розробки законопроектів з урахуванням соціально-економічних прогнозів, закріплення чітких вимог до законопроектів, планування та прогнозування законотворчої діяльності, зрештою ефективного державного регулювання законотворчості в Україні.

З проголошенням України суверенною, незалежною, демократичною,